

УДК 070(048.3)Джерело«388»:001(477)

Надія Зайченко,
зав. відділу НБУВ

Юлія Ейсмонт,
мол. науковий співробітник НБУВ

Оксана Сандул,
мол. науковий співробітник НБУВ

Український реферативний журнал «Джерело»: 20 років служіння науці

Розглянуто історію становлення та видання Українського реферативного журналу «Джерело» за двадцятирічний період. Наведено показники (у вигляді діаграм) кількісного зростання інформаційного масиву, тематичного спектра розподілу публікацій тощо. Особливу увагу приділено використанню УРЖ у бібліо- та наукометричних дослідженнях. Окреслено перспективи розвитку журналу.

К л ю ч о в і с л о в а: Український реферативний журнал (УРЖ) «Джерело», Інститут проблем реєстрації інформації НАН України, РБД «Україніка наукова», національні реферативні ресурси, бібліометричні дослідження.

У листопаді 2015 р. Український реферативний журнал (УРЖ) «Джерело» відзначає своє двадцятиріччя. Започаткований 1995 р. Інститутом проблем реєстрації інформації (ІПРІ) НАН України за ініціативи директора інституту, академіка НАН України В. В. Петрова з метою створення національної системи реферування наукових періодичних видань України, УРЖ протягом усіх цих років акумулював пошуки та віддзеркалював наукові здобутки з усіх напрямів сучасної української науки. Він став невід'ємною частиною інформаційного забезпечення вчених, навігатором у пошуку новітніх наукових джерел, важливою ланкою в системі довідково-бібліографічного обслуговування користувачів, засобом інтеграції та комунікації наукових напрямів, сприяв донесенню наукових розробок вітчизняних вчених до світової наукової спільноти.

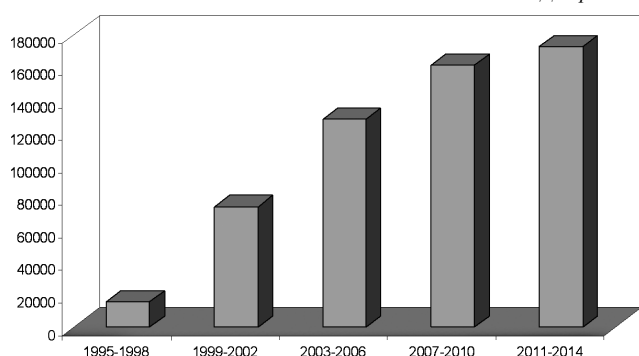
Упродовж 1995–1998 рр. підготовку випусків УРЖ здійснював ІПРІ НАН України. В журналі реферувалися лише періодичні видання, більшість з яких становили наукові часописи НАН України. Систему подання інформації було організовано за міжнародними стандартами, що діють, зокрема, в «Current Contents» (Інститут наукової інформації, США).

З другої половини 1998 р. започатковано корпоративний проект зі створення національної системи реферування української наукової літератури,

основними учасниками якого стали ІПРІ НАН України та Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського (НБУВ). Одночасно було розроблено сервіс для кумуляції інформації, її збереження та доведення до споживачів глобальними комп'ютерними мережами – загальнодержавну реферативну базу даних (РБД) «Україніка наукова», яка на сьогодні не має аналогів в Україні. РБД встановлено на Internet-вузлі НБУВ (<http://www.nbu.gov.ua/>) у вільному доступі. З 1999 р. підготовка УРЖ «Джерело» здійснюється в автоматизованому режимі на основі інформаційного масиву РБД. Ці ресурси взаємодоповнюють один одного і є за своєю суттю національними реферативними ресурсами.

Слід зазначити, що згідно з договором про співпрацю між ІПРІ і НБУВ, на ІПРІ було покладено обов'язки з аналітико-синтетичного опрацювання наукових періодичних і продовжуваних видань, а на НБУВ – опрацювання книжкового масиву та наукових часописів за профілем діяльності (бібліотечна справа, бібліографознавство, архівна справа та ін), що стало фундаментом для динамічного розвитку УРЖ «Джерело», оскільки сприяло значному розширенню обсягів реферування. Це наочно демонструє діаграма 1, складена за результатами кількісного аналізу опублікованих в УРЖ рефератів впродовж двадцятиріччя.

Діаграма 1

Динаміка зростання кількості записів в УРЖ «Джерело» (1995–2014 рр.)

За свою 20-річну історію УРЖ пройшов шлях від видання 4-х номерів до 24-х (4 серії по 6 номерів) на рік. Перші номери виходили лише в паперовому варіанті і містили близько 1 тис. рефератів (1995–1996 рр.), на сьогодні середній обсяг поточного номера (усіх серій загалом) – 7,1 тис. рефератів. Загальний річний обсяг журналу зріс більше, ніж у 10 разів, зі 100 обл.-вид. арк. (у 1996-му) до 1048 обл.-вид. арк. (у 2014 р.). За 20 років опрацьовано та надано реферативну інформацію про понад 500 тис. наукових публікацій.

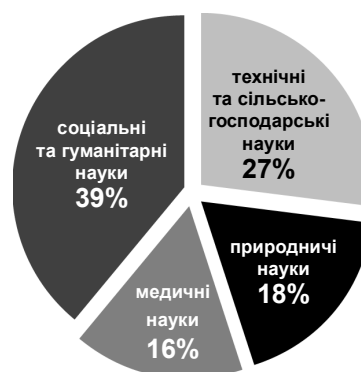
Окрім друкованих версій, щорічно здійснюється випуск електронних копій журналу на компакт-дисках. Перший комплект CD-ROM-копій у вигляді структурованого текстового файлу УРЖ у форматі PDF створено в ІПІ 1999 р. У 2002 р. було розроблене програмне забезпечення, яке дало змогу подавати реферативну інформацію на компакт-дисках у вигляді бази даних.

З 1999 р. запроваджено новий підхід до систематизації та форми подання реферативної інформації в журналі, що ґрунтується на досвіді провідних органів НТІ зарубіжних країн. Під час систематизації матеріалів (присвоєння індексів Рубрикатора) для повнішого розкриття змісту документа у низці випадків використовується 3–4 індекси, завдяки чому такі документи відображаються в декількох серіях УРЖ. Це забезпечує повноту відображення публікацій з різних галузей знань (зокрема тих, що виникли на суміжжі наук), відповідає вимогам до реферативних видань взагалі, слугує подоланню такого інформаційного бар'єра, як розсіяння публікацій.

Результати аналізу тематичного спектра наукових публікацій, прореферованих у галузевих серіях УРЖ «Джерело» протягом 1995–2014 рр., можна наочно продемонструвати діаграмою 2.

Найбільша кількість публікацій, відображених в

Діаграма 2

Тематичний розподіл публікацій, відображених в УРЖ «Джерело»

УРЖ, стосується соціальних і гуманітарних наук, друге місце посідають реферати публікацій з технічних та сільськогосподарських, третє – природничих, четверте – медичних наук.

Завдяки активній участі у формуванні національних реферативних ресурсів науководослідних установ НАН України, вишів України, наукових бібліотек, зокрема Національної наукової медичної бібліотеки України, Державної науково-педагогічної бібліотеки імені В. О. Сухомлинського, а також редакцій наукових часописів та видавництва значно зросла кількість періодичних і продовжуваних видань, відображених в УРЖ «Джерело» та реферативній БД «Україніка наукова». Наразі вона становить більше 750 назв.

Нині УРЖ «Джерело» щорічно відображає близько 45 тис. наукових документів, опублікованих в Україні та за її межами (якщо авторами є вітчизняні вчені або ж видання присвячені Україні). Структурно впорядковані реферати та анотації всебічно розкривають тематику публікацій, методи та результати наукових досліджень, виокремлюють їх новизну, вагомість та перспективність. Використання в текстах рефератів не тільки усталеної, а й новітньої наукової термінології (особливо української) дає змогу максимально повно відображати картину сучасного наукового знання, відстежувати появу нових понять, дефініцій, які викристалізуються у процесі наукових досліджень. Це також розширює можливості тематичного та предметного пошуку в РБД «Україніка наукова» (що реалізовано в пошуку за ключовими словами).

Особливості формування, тематичного наповнення та розвитку національних реферативних ресурсів були об'єктом досліджень (у т. ч. дисертаційних) вітчизняних науковців, зокрема В. В. Петрова [17], О. С. Онищенко [7], А. А. Крючина [6],

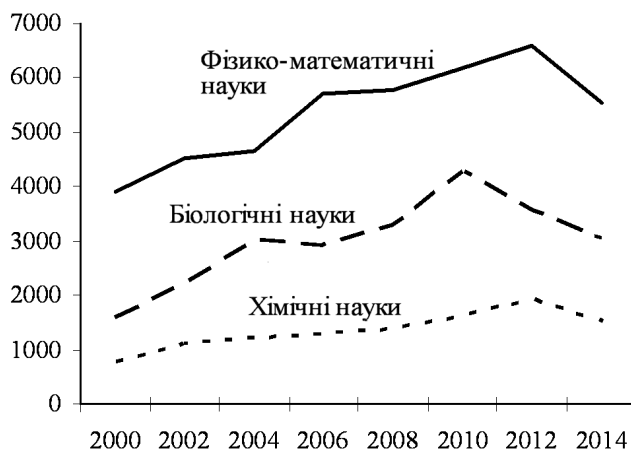
М. Б. Сороки [19], Н. М. Мініної [15], Н. Я. Зайченко [5], Л. Й. Костенка [13], Д. В. Ланде [14], І. В. Балагури [1,2] та ін. Вчені приділяли увагу методологічним, практичним засадам формування та використання РБД «Україніка наукова» і УРЖ «Джерело», архітектурі та технології їх наповнення, дослідженням мереж співавторства по РБД, аналізу сучасного стану та перспектив розвитку системи кооперативного реферування в Україні.

Не оминають увагою дослідники і питання бібліо- та наукометрії. Використання реферативних джерел інформації у вивченні результативності науки дає змогу реалізувати широкі можливості бібліометричного аналізу: агрегування великих обсягів репрезентативних даних і зв'язування різноманітних даних для одночасного диференційованого підходу до вибору методів. Методи аналізу вторинних джерел інформації, які ґрунтуються на класичних бібліометричних закономірностях, аналізі видової структури й кількісних характеристик документних інформаційних потоків, дають змогу оперативно відстежувати та виявляти найбільш перспективні напрями. У результаті забезпечується інформаційна база для оперативного аналізу сучасного стану науки, підготовки науково обґрунтованих загальнодержавних і регіональних програм розвитку науки загалом, галузі або напряму, розроблення якісних прогнозів і планів дослідницької діяльності [16, с. 72].

У цьому контексті значно зростає роль національних реферативних ресурсів – РБД «Україніка наукова» та УРЖ «Джерело». Адже вони слугують проведенню бібліо- та наукометричних досліджень на теренах України з метою виявлення пріоритетних напрямів розвитку окремих галузей науки. Так, на підставі бібліометричного аналізу наукових публікацій (відображених в УРЖ) з наукових напрямів, які є провідними для НАН України (фізичних, математичних, біологічних і хімічних наук), можна виявити певні закономірності та проблеми їх розвитку в Україні за останні 15 років (діаграма 3).

На графіку чітко видно періоди зростання публікаційної активності, а відповідно і проведення наукових досліджень з означених галузей знань, які свого максимуму досягли у 2010–2011 рр. Потім спостерігається спад, що може свідчити, зокрема, про скорочення фінансування наукових установ з боку держави, вплив складної політичної та економічної ситуації в країні на розвиток науки.

Діаграма 3

Динаміка зростання кількості наукових публікацій з фізико-математичних, біологічних і хімічних наук, відображених в УРЖ «Джерело» за 2000–2014 рр. (станом на 01.09.2015)

Чимало вітчизняних науковців послуговуються наукометричним аналізом при прогнозуванні напрямів науково-технологічного прогресу. Наприклад, професор Б. Р. Кияк, дослідивши питання моніторингу науки в контексті соціально-економічних змін, чітко визначив пріоритети такого розвитку, що відповідають цілям загальнодержавної стратегії [10; 11, с. 34].

Фахівці реферативних служб ІПРІ та НБУВ, використовуючи методи бібліометрії, досліджують тематичний та видовий склад джерельної бази УРЖ для визначення подальших шляхів удосконалення національної системи реферування наукової літератури, аналізують масив публікацій з різних галузей науки – інформатики, альтернативної енергетики, медицини, держави і права, політичних наук тощо [3; 4; 9; 12; 18]. Співробітники відділу реферування НБУВ також здійснюють постійний моніторинг інформаційного наповнення РБД за галузевим і видовим розподілом. Його результати оперативно наводяться у вигляді таблиць на сайті НБУВ. Ці дані доступні широкому читачькому загалу, а також можуть використовуватися для проведення досліджень.

Висновки. УРЖ «Джерело» впродовж 20-ти років активно пропагує наукові здобутки українських учених, надає оперативну інформацію про наукові дослідження та розробки з усіх галузей знання, допомагає орієнтуватися у масивах наукової літератури при пошуку необхідної оперативної та ретроспективної інформації. УРЖ пройшов період становлення і одержав визнання на теренах України та за кордоном. Результатами і здобутками він завдячує наполегливій, творчій праці нау-

ковців, спеціалістів, які стояли біля витоків журналу і продовжують забезпечувати роботу видання на сучасному етапі.

УРЖ «Джерело» продовжує розвиватися у кількох напрямках. Серед пріоритетних виокремлено такі:

- залучення широкого кола періодичних та продовжуваних видань вишів з метою більш повного відображення всього спектра наукових досліджень, що здійснюються в Україні;
- формування електронних реферативних журналів, зокрема перехід УРЖ «Джерело» з паперового варіанта в електронний;
- створення (у перспективі) українського індексу цитування. Результатом цього стане трансформація бази даних «Україніка наукова» з суто реферативної в наукометричну. Активізацію представлення реферативних ресурсів у світовому мережевому просторі передбачається здійснювати шляхом започаткування формування реферативної бази даних англійською мовою та апробації технології інтеграції національних реферативних ресурсів у міжнародні [13].

Список використаних джерел

1. Балагура І. В. Перспективи розвитку реферативної бази даних «Україніка наукова» та реферативного журналу «Джерело» / І. В. Балагура // *Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського. Наук.-метод. та орг. засади інформ.-аналіт. забезп. пед. науки, освіти і практики України: стан та перспективи.* – К., 2012. – Вип. 3. – С. 115–125.
2. Балагура І. В. Технологія наукометричного аналізу мереж співавторів на основі екстракції термінів з реферативної бази даних : дис. ... канд. техн. наук : 10.02.21 / І. В. Балагура; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2015. – 158 с.
3. Грищенко Н. О. Інформаційний моніторинг розвитку медичних наук в Україні (на базі реферативних ресурсів НБУВ) / Н. О. Грищенко, Н. Я. Зайченко // *Наукові медичні бібліотеки – пріоритети розвитку і перспективи : матеріали наук.-практ. конф., Київ, 8–9 листоп. 2005 р.* – К., 2006. – С. 38–46.
4. Зайченко Н. Я. Бібліометрика у реферативній базі даних «Україніка наукова» / Н. Я. Зайченко // *Адаптація завдань і функцій наукової бібліотеки до вимог розвитку цифрових інформаційних ресурсів : матеріали міжнар. наук. конф., Київ, 8–10 жовт. 2013 р.* – К., 2013. – С. 338–340.
5. Зайченко Н. Я. Сучасний стан та перспективи розвитку системи кооперативного реферування в Україні / Н. Я. Зайченко // *Формування єдиного галузевого інформаційного простору шляхом кооперативного аналітико-синтетичного опрацювання документів галузевої тематики : матеріали Всеукр. наук.-практ. семінару, Київ, 3 берез. 2011 р.* – К., 2011. – С. 54–65.
6. Значення видання українського реферативного журналу «Джерело» для розвитку наукових комунікацій в Україні / А. А. Крючин, Л. Й. Костенко, Н. М. Мініна [та ін.] // *Наука України у світ. інформ. просторі.* – К., 2012. – Вип. 6. – С. 20–23.
7. Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій : [колект. монографія] / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – 232 с.
8. Кириленко С. Е. Архітектура та технологія наповнення реферативної бази даних «Україніка наукова» / С. Е. Кириленко // *Наук. пр. Держ. наук.-пед. б-ки України ім. В. О. Сухомлинського. Наук.-метод. та орг. засади інформ.-аналіт. забезп. пед. науки, освіти і практики України: стан та перспективи.* – К., 2012. – Вип. 3. – С. 99–108.
9. Кириленко С. Е. Особливості потоку НТІ з інформатики у реферативній базі даних «Україніка наукова» / С. Е. Кириленко, С. В. Добровська // *Наука України у світ. інформ. просторі.* – К., 2013. – Вип. 8. – С. 116–122.
10. Кияк Б. Р. Методи, алгоритми та моделі інформаційних технологій наукового прогнозування (гранти і пріоритети для фундаментальних досліджень) / Б. Р. Кияк. – К., 2001. – 170 с.
11. Кияк Б. Р. Проблемний характер інформаційно-знаннево-прогнозних атракторів у системі науки / Б. Р. Кияк // *Наука та наукознавство.* – 2009. – № 2. – С. 25–37.
12. Ключнікова О. Бібліометричний аналіз динаміки наукових публікацій з питань держави та права на основі УРЖ «Джерело» / О. Ключнікова // *Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського* – К., 2013. – Вип. 37. – С. 276–285.
13. Костенко Л. Й. Реферативна база даних «Україніка наукова»: стан, перспективи використання / Л. Й. Костенко // *Сучасний стан та перспективи наукового реферування : матеріали міжнар. семінару-практикуму, Київ, 29 трав. 2009 р.* – К., 2009. – С. 53–57.
14. Ланде Д. В. Наукометричні дослідження мереж співавторства по базі даних «Україніка наукова» / Д. В. Ланде, І. В. Балагура // *Реєстрація, зберігання і оброб. даних.* – 2012. – Т. 14, № 4. – С. 41–51.
15. Мініна Н. М. Система формування реферативної бази даних наукових публікацій України – 10-річний досвід / Н. М. Мініна // *Реєстрація, зберігання і оброб. даних.* – 2007. – Т. 9, № 3. – С. 140–144.
16. Наукова періодика України та бібліометричні дослідження : [монографія] / Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, Є. О. Копанєва, Т. В. Симоненко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – 212 с.
17. Петров В. В. Перспективи розвитку видання українського реферативного журналу «Джерело» / В. В. Петров, А. А. Крючин, Н. М. Мініна // *Концепція*

розвитку бібліотек вищих навчальних закладів в інформаційному суспільстві : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 23–25 трав. 2006 р. – Київ : Вид.-полігр. центр «Київ. ун-т», 2006. – С. 16–19.

18. *Сандул О. Г.* Бібліометричний аналіз наукових публікацій з актуальних проблем розвитку альтернативної енергетики в Україні за умов світової енергетичної кризи (на основі реферативних ресурсів НБУВ) /

О. Г. Сандул // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2013. – Вип. 36. – С. 345–352.

19. *Сорока М. Б.* Становлення та розвиток системи реферування української наукової літератури (1991–2000 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.08 / М. Б. Сорока ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2001. – 192 с.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2015.

UDC 070(048.3)Dzherelo«388»:001(477)

Nadiia Zaichenko,
Head of Department (VNLU)

Yuliia Eismont,
Junior Research Fellow (VNLU)

Oksana Sandul,
Junior Research Fellow (VNLU)

UKRAINIAN ABSTRACT JOURNAL «DZHERELO»: 20 YEARS OF DEVOTION TO SCIENCE

The history of the formation and publication of the Ukrainian abstract journal «Dzherelo» for the period of twenty years has been considered. The indexes (in the form of diagrams) of quantitative growth of the information panel, thematic spectrum distribution of publications, et cetera have been adduced. The attention was paid to the use of the Ukrainian abstract journals in bibliometric and scientometric studies. The prospects of development of the journal have been delineated.

К е у в о р д с: Ukrainian abstract journal «Dzherelo», abstract database «Ukrainika Naukova», national abstract resources, scientific publications, bibliometric studies, scientometric studies.

УДК 070(048.3)Джерело«388»:001(477)

Надежда Зайченко,
зав. отделом НБУВ

Юлия Ейсмонт,
мл. науч. сотрудник НБУВ

Оксана Сандул,
мл. науч. сотрудник НБУВ

УКРАИНСКИЙ РЕФЕРАТИВНЫЙ ЖУРНАЛ «ДЖЕРЕЛО»: 20 ЛЕТ СЛУЖЕНИЯ НАУКЕ

Рассмотрена история становления и издания Украинского реферативного журнала «Джерело» за двадцатилетний период. Приведены показатели (в виде диаграмм) количественного роста информационного массива, тематического спектра распределения публикаций и др. Особое внимание уделено использованию УРЖ в библио- и наукометрических исследованиях. Определены перспективы развития журнала.

К л ю ч е в ы е с л о в а: Украинский реферативный журнал (УРЖ) «Джерело», Институт проблем регистрации информации НАН Украины, РБД «Украиника наукова», национальные реферативные ресурсы, библиометрические исследования.